

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ –
МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ
УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: НА ШЛЯХУ ДО ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ФОРУМ

ФОКУС-ТЕМА 2021:

**“СУЧАСНІ МЕДІЇ
Й РЕВОЛЮЦІЇ НОВОГО ТИПУ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ”**

ОНЛАЙН-ФОРМАТ

ПРОГРАМА

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Геннадій Боряк – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії України НАНУ

Антон Дробович – кандидат філософських наук, голова Українського інституту національної пам'яті

Леся Онишко – кандидат історичних наук, учений секретар Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності (*секретар оргкомітету*)

Іван Патриляк – доктор історичних наук, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ігор Пошивайло – кандидат історичних наук, генеральний директор Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності (*голова оргкомітету*)

Вікторія Романюк – кандидат наук із культурології, заступник директора Могилянської школи журналістики Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Олег Турій – кандидат історичних наук, проректор із зовнішніх зв'язків Українського католицького університету

РОЗКЛАД РОБОТИ

18 ЛИСТОПАДА 2021 РОКУ

- 9:00–9:30** – реєстрація учасників наукового форуму,
вирішення технічних питань
- 9:30–10:00** – відкриття наукового форуму
- 10:00–10:30** – презентація проєкту «Майдан як гібридна
агора: нові суспільні рухи та прокляття
простору»
- 10:30–12:30** – панельна дискусія «Медії в революціях /
революції в медіях»
- 12:30–13:00** – перерва
- 13:00–15:00** – дебати з теми «Інформація vs дезінформація:
дозволити не можна заборонити»
- 15:00–15:30** – перерва
- 15:30–16:00** – презентація проєкту «Що змінилося? Медії
та мобілізація»
- 16.00–18.00** – панельна дискусія «Постправда та фейки
як інструменти інформаційної війни»

19 ЛИСТОПАДА 2021 РОКУ

- 9:30–10:00** – реєстрація учасників наукового форуму, вирішення технічних питань
- 10:00–12:00** – панельна дискусія «Соціальні медії у генеруванні нових соціальних сенсів»
- 12:00–12:30** – презентація програми заходів до Дня Гідності та Свободи
- 12:30–13:00** – перерва
- 13:00–15:00** – панельна дискусія «Медіапростір революцій як історичне джерело»
- 15:00–15:30** – перерва
- 15:30–17:30** – панельна дискусія «Революції та інформаційні війни в офлайн- та онлайн-форматах»
- 17.30–18.00** – підбиття модераторами підсумків панельних дискусій
- 18.00–19.00** – відкриття Галереї протестного мистецтва та виставки «Мистецький Барбакан. Ретроспекція»

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ

Доповіді на панельних дискусіях – до 15 хвилин

Презентації в межах дебатів – до 10 хвилин

Виступи в межах панельних дискусій – до 5 хвилин

18 ЛИСТОПАДА 2021 РОКУ

9:00–9:30 – реєстрація учасників наукового форуму,
вирішення технічних питань

9:30–10:00 – відкриття наукового форуму (Ігор Пошивайло,
Дмитро Кулеба, Антон Дробович, Іван Патриляк, Вікторія
Романюк, Олег Турій)

10:00–10:30 – ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЄКТУ

Роман Горбик (Університет Седертерн, Стокгольм, Швеція)
**Майдан як гібридна агора: нові суспільні рухи та прокляття
простору**

10:30–12:30

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

«МЕДІЇ В РЕВОЛЮЦІЯХ / РЕВОЛЮЦІЇ В МЕДІЯХ»

Модератор: **Роман Горбик** (Університет Седертерн, Стокгольм,
Швеція)

Сергій Квіт (Національний університет «Кієво-Могилянська
академія», Київ, Україна)

**Хто пише історію? Національна пам'ять у контексті мережевих
революцій і соціальних мереж**

Сергій Єкельчик (Університет Вікторії, Вікторія, Канада)
**Еволюція революційного медійного простору: інтернет
у Помаранчевій революції та соціальні мережі
у Революції Гідності**

Юрій Сиротюк (Недержавний аналітичний центр
«Українські студії стратегічних досліджень», Київ, Україна)
**Новітні Революція Гідності vs віртуальний Євромайдан.
Роль і місце інформаційних технологій**

Наталія Стеблина (Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, Україна)
Незалежні медії, цифровий форум та антипрезидентські протести в Україні та Білорусі (комп'ютерний аналіз політичних новин)

Стефан Йонссон (Лінчепінзький університет, Лінчепінг, Швеція)
Багато значень Майдану: діалектика соціальних медій та естетична виразність у продукуванні братерства під час української революції 2013–2014 років (Many Meanings of Maidan: the dialectics of social media and aesthetic expressivity in the production of solidarity in Ukraine's Revolution 2013–2014)

Коментатори: **Наталія Дзюбенко-Мейс**, **Іван Патриляк**, **Ігор Пошивайло**, **Катерина Романова**, **Олег Турій**, **Ярина Ясиневич**

12:30–13:00 – перерва

13:00–15:00

ДЕБАТИ З ТЕМИ

**«ІНФОРМАЦІЯ VS ДЕЗІНФОРМАЦІЯ:
ДОЗВОЛИТИ НЕ МОЖНА ЗАБОРОНИТИ»**

Модератор: **Євген Федченко** (Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна)

Євген Магда (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна)

Образ Майдану в російській пропаганді

Вікторія Романюк (Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна)
Демократичні цінності та національна безпека: законодавчі проблеми подолання загроз дезінформації

Ілона Хмельова (МБО «Фонд Східна Європа», Київ, Україна)
Цифрова нерівність як виклик для новітніх протестних рухів і загроза для демократії

Юрій Олійник (Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень», Київ, Україна)
**Електронні засоби спостереження та комунікацій
як інструмент контролю суспільства**

15:00–15:30 – перерва

15:30–16:00

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЄКТУ

Марта Дичок (Університет Західного Онтаріо, Лондон, Канада)
Що змінилося? Медії та мобілізація

16.00–18.00

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

**«ПОСТПРАВДА ТА ФЕЙКИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ»**

Модератор: **Вікторія Романюк** (Національний університет
«Києво-Могилянська академія», Київ, Україна)

Руслана Демчук (Національний університет
«Києво-Могилянська академія», Київ, Україна)
Фейк як засіб гібридної війни

Кирило Мелекєсцев (Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Вінниця, Україна)
**Постправда як загроза історичній пам'яті та перспектива
для історичної політики**

Оксана Полулях (Національний університет «Києво-
Могилянська академія», Київ, Україна)
**Еволюція образу Революції Гідності в російських медіях:
наративи та фейки**

Тетяна Швидченко (Національний музей Революції Гідності, Київ, Україна)

Століття інформаційної боротьби з російським агресором: досвід українських революцій від 1917 року до новітнього часу

Аліша Гаяр-Флемінг (Університет Вікторії, Вікторія, Канада)

Про що говорять мертві діти? Дослідження використання Росією антиукраїнського наративу про мертвих дітей (What do dead children say? An investigation of Russia's use of dead children as anti-Ukrainian narrative)

Коментатори: **Ірина Білоцерковська, Інна Вановська, Алла Киридон, Євген Магда, Федір Медвідь, Аліна Пониपाляк, Ігор Пошивайло, Анатолій Твердохліб, Максим Урбанський, Євген Хан**

19 ЛИСТОПАДА

9:30–10:00 – реєстрація учасників наукового форуму, вирішення технічних питань

10:00–12:00

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

**«СОЦІАЛЬНІ МЕДІЇ У ГЕНЕРУВАННІ
НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ СЕНСІВ»**

Модератор: **Леся Онишко** (Національний музей Революції Гідності, Київ, Україна)

Юрій Мацієвський (Національний університет «Острозька академія», Острог, Україна)

Виклики створення нових понять у суспільних науках: випадок «постмодерних революцій»

Алла Киридон (Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», Київ, Україна)

Сучасні медії як засіб формування культури нового типу. Інтерактивність? Інтерпасивність? Відповідь на запити?

Олег Андрос (ГО «Спілка вільних журналістів «Природа над усе», Київ, Україна)

Медіаактивізм і журналістика епохи «футурошоку»

Галина Куцовська (Уппсальський університет, Уппсала, Швеція)
Пам'ять і репрезентація Майдану: зв'язки між естетикою та революцією (Memory and representation of the Maidan: relations between aesthetics and revolution)

Пер Шталберг (Університет Седертерн, Стокгольм, Швеція)
Менеджмент сенсу турбулентних часів (The Management of Meaning in Turbulent Times)

Коментатори: **Володимир Головка, Руслана Демчук, Наталія Кривда, Станіслав Кульчицький, Олександр Музичко, Анастасія Сокирко, Тетяна Швидченко**

12:00–12:30

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОГРАМИ ЗАХОДІВ ДО ДНЯ ГІДНОСТІ ТА СВОБОДИ

(**Ігор Пошивайло**, Національний музей Революції Гідності, Київ, Україна)

12:30–13:00 – перерва

13:00–15:00

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

«МЕДІАПРОСТІР РЕВОЛЮЦІЙ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО»

Модератор: **Олександр Андросук** (Інститут історії Національної академії наук України, Київ, Україна)

Яна Примаченко (Інститут історії Національної академії наук України, Київ, Україна)

«Хвороби» національної свідомості: протистояння історичних наративів у період активної фази Революції Гідності

Лариса Бондарук (Український інститут національної пам'яті, Луцьк, Україна)

Соціальні мережі як майданчик для історичних дискусій

Тетяна Привалко (Український інститут національної пам'яті, Київ, Україна)

Соціальні медіаресурси в усноісторичних джерелах із вивчення історії Революції Гідності

Олена Бондарева (Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна)

Простір медій та соціальних мереж у сучасній українській драматургії про Революцію Гідності

Олеся Ісаюк (Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького», Львів, Україна)

Воскресаять лиш там, де є могили? Відновлення та модерна трансформація історично усталених сюжетів у соціальних мережах як інструмент самовідновлення у стані колективної травми

Коментатори: **Тетяна Григоренко, Вікторія Колеснікова, Віталій Нахманович, Катерина Романова, Сергій Янішевський**

15:00–15:30 – перерва

15:30–17.30

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

«РЕВОЛЮЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ В ОФЛАЙН-ТА ОНЛАЙН-ФОРМАТАХ»

Модератор: **Яна Примаченко** (Інститут історії Національної академії наук України, Київ, Україна)

Василь Деревінський (Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, Україна)

Видавнича діяльність Української Гельсінської спілки у контексті інформаційної війни під час Української революції 1988–1991 років

Олександр Іщук (Національний музей історії України, Київ, Україна)

Сучасні інформаційні війни навколо минулого (на прикладі висвітлення у різних державах діяльності ОУН та УПА)

Ольга Юркова (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна)

Соціальні медії як канал для поширення зловмисних чуток

Ольга Василець (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна)

Віртуалізація комунікацій як чинник радикалізації протестних настроїв

Андріяна Дигдалович (Меморіальний музей Гідності, Львів, Україна)

Революція на карантині, або Як висловити громадянську позицію, не підводячись із дивана

Коментатори: **Тетяна Ковтунович, Марина Мірзаєва, Євгеній Сафар'янс, Наталія Фесенюк, Євгеній Шатілов**

17.30–18.00 – підбиття модераторами підсумків панельних дискусій

«СУЧАСНІ МЕДІЇ І РЕВОЛЮЦІЇ НОВОГО ТИПУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»

РЕЗЮМЕ УЧАСНИКІВ НАУКОВОГО ФОРУМУ

Олег Андрос, кандидат політичних наук, заступник голови
ГО «Спілка вільних журналістів «Природа над усе»

«Медіаактивізм і журналістика епохи «футурошоку»

Соціальні зміни та революції в Європі й Азії початку XXI століття мають новий чинник – можливість швидкого інформаційного обміну та оприлюднення новин. Є й ширший контекст – усі вони відбуваються на тлі цифровізації та стрімкого поширення новітніх технологій. Реакцію на ці зміни автори кінця XX століття, передусім соціолог Елвін Тоффлер, назвали «футурошоком». Майдан в Україні 2013–2014 років та схожі події, які сталися у світі до та після Революції Гідності, розглядатимуться в контексті ширших устремлінь до «відкритого суспільства», натхненних прозорістю завдяки диджиталізації.

Як проходять революції й заворушення у світі «ідей, які продаються», що прийшли на зміну «речам, які продаються»? На ці та інші запитання буде дано відповідь із позицій переосмислення теорій «постіндустріалізму» та «інформаційного суспільства. Окремими блоком буде представлено тактику інформаційної війни перших 20 років XXI століття та її видозміни, а також очікувань від післяпандемічного десятиліття.

Третій блок доповіді присвячено актуальності визнання у західній політології поняття «громадянське суспільство» та «політична нація» щодо подій на теренах України з позицій теорій інформаційного суспільства. Як зокрема «громадянське суспільство» використовує можливості медій в Україні, чи стало прискорене націєтворення часів Майдану 2013 року наслідком пришвидшеного розвитку інформаційних технологій і чи можна поєднувати модерне поняття «нація» та постмодерні явища суцільної цифровізації?

Олена Бондарева, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник кафедри української літератури, компаративістики та грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка

«Простір медій та соціальних мереж у сучасній українській драматургії про Революцію Гідності»

Революція Гідності – дискурс, актуальний для сучасної української літератури. Якщо обрати за модель визначення топосу Майдану розділення на «місця» й «не-місця» в літературі, запропоноване Я. Поліщуком, то Майдан – «місце пам'яті», «місце сили». Н. Мірошніченко деперсоніфікацію та віртуалізацію багатьох дійових осіб у драмах про Майдан вважає пропозицією інших умов гри, «які перетворюють віртуальність на новітню театральність» та привертають увагу до гібридності сучасних протистоянь – між реальністю / віртуальністю, правдою / фейком. В авторці «Щоденників Майдану» Наталії Ворожбит бачимо «послідовного спостерігача-дослідника, який монтує мегаінтерв'ю». Драматургиня згадує, як починався проєкт, який 2014 року постав на сцені театру імені Івана Франка, розповідає про цикл зустрічей із майданівцями, про те, як виходили на вулиці, запрошували до себе різних людей, записували їх – загалом понад 80 годин записів, із транскрибованих копій яких завдяки коригуванню матеріалами соцмереж створювалася канва драми. Надія Симчич 2015 року завершила п'єсу «Ми, Майдан», яку поставив театр «Колесо». Текст створено на межі двох сучасних театральних стратегій, пов'язаних із функціонуванням історичних документів у театрі – *verbatim* і *theater.doc*. Простір соціальних мереж у час протистояння на Майдані авторка переосмислює та вводить у контекст візуальних мистецтв і видовищних практик. У постановці театру топос Майдану розгорнуто через жанр читання *Fb.doc*: актори не проголошують текст напам'ять, не розігрують його, а читають з аркушів, не перевтілюючись у героїв твору. Натомість простір гри залишається для голосу, для музичних інструментів, театального світла та колективної пам'яті глядачів. Виставу супроводжують кадри хроніки Майдану та його музика. Залучаючи простір пам'яті, Н. Симчич відтерміновує фінал і продовжує дію п'єси до сьогодення, стверджуючи, що справжнє

осмислення описаних нею подій – попереду. У п'єсі Неди Нежданової «Майдан Інферно» паралельно існують кілька світів, одним з яких є «сцена» фейсбуку: віртуальну реальність авторка перетворює на реальність сценічну, в чому вбачає аналог античного хору й колективного несвідомого. Драматург постає як збирач та аналітик, що шукає топоси та ключові моменти протистояння й водночас формує певний сюжет, класифікує персонажів, доносить до реципієнтів провідну авторську інтенцію.

.....

Лариса Бондарук, кандидат історичних наук, головний спеціаліст Західного міжрегіонального відділу Управління забезпечення політики національної пам'яті в регіонах Українського інституту національної пам'яті

«Соцмережі як майданчик для історичних дискусій»

Не завжди є змога детально обговорити складні сторінки історії наживо. Соціальні мережі дають для цього нові можливості. Однак у таких дискусіях є чимало не лише плюсів, а й мінусів. Важливо, що дискусія можлива й вона нерідко буває плідною та корисною, дає позитивні результати й народжує нові ідеї. Такі дискусії були дуже частим явищем під час Революції Гідності, а також надзвичайно актуальні тепер в умовах російсько-української війни.

.....

Інна Вановська, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Євген Хан, кандидат історичних наук, науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«Сутність та зміст інформаційної війни в умовах революцій нового типу»

Революція Гідності 2013–2014 років та російська збройна агресія проти України стали центральними подіями новітньої історії не лише України, а й Європи та світу. Революція Гідності сприяла відродженню цінностей свободи, гідності, переосмисленню багатьма людьми свого призначення. Саме в ці дні вісім років тому під час Революції Гідності протистояння між українським народом і тодішнім режимом сягнуло свого апогею, інформаційна ж війна Росії проти України від самого початку стала глобальною. Найперше призначення інформаційних війн – маніпулювати масами, а важливою метою є порушення обміну інформацією в таборі конкурента. Неважко зрозуміти, що цей різновид зброї здебільшого взагалі не спрямовано на завдання втрат у живій силі. Це безкровна війна із застосуванням винятково ефективної зброї. Поняття «інформаційна війна» запровадив у науковий обіг американський дослідник М. Маклюен іще наприкінці ХХ століття («Істинно тотальна війна, – вважає він, – це війна за допомогою інформації»), а термін «інформаційно-психологічна війна» було запозичено з лексики військових кіл США. Переклад цього терміна (*information and psychological warfare*) з англійської мови може звучати і як «інформаційне протиборство». Сьогодні людство живе в інформаційному суспільстві. Інформаційне суспільство спричинило інформаційні війни. Інформаційна війна – форма інформаційного протистояння між різними суб'єктами (державами, неурядовими, економічними та іншими структурами), яка передбачає комплексне завдання шкоди інформаційній сфері протилежної сторони та захистом власної інформаційної сфери. Інформаційна війна має

створити атмосферу бездуховності, негативне ставлення до своєї культури та історичної спадщини у суспільстві конкурента чи ворога. Основне завдання інформаційної війни між державами – здійснення безпосереднього негативного руйнівного впливу на політичну могутність держави шляхом послаблення її реальних і потенційних можливостей щодо зміцнення власної безпеки, створення труднощів у внутрішньому розвитку та провадженні активної зовнішньої діяльності, а також у підтриманні міжнародних зв'язків, завдання шкоди політичному іміджу, тобто ослаблення панівної еліти, встановленого нею соціально-політичного режиму чи навіть сприяння усуненню цієї еліти від влади. Вельми важливим під час революції є визначення об'єктів інформаційної війни. Головні об'єкти, на яких концентрується безпосередній інформаційний деструктивний вплив у межах заходів інформаційної війни, – громадська думка та свідомість окремої людини. Найважливішими об'єктами деструктивного інформаційного впливу є: ідеологічно-психологічне середовище суспільства, пов'язане з використанням інформації, інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури для здійснення впливу на психіку й поведінку людей; ресурси, покликані зберігати духовні, культурні, історичні, національні цінності, традиції, надбання держави та нації в різних сферах життя суспільства; інформаційна інфраструктура, тобто абсолютно всі проміжні ланки між інформацією й людиною; система формування суспільної свідомості (світогляд, політичні погляди, загальноприйняті правила поведінки тощо); система формування громадської думки; система розроблення й ухвалення політичних рішень; свідомість та поведінка людини. Проте головним об'єктом ураження залишається людина, прихований вплив на яку здійснюється через її нервову систему та психіку здебільшого на підсвідомому рівні. Також використовується подвійна психобіологічна суть інформації.

Інформаційній війні притаманна інформаційна зброя – це різновид зброї, основними елементами якої є інформація, інформаційні технології (зокрема технології інформаційного впливу), інформаційні процеси й технічні засоби, що застосовуються в інформаційному протиборстві. Будь-яка інформація, отримана із соціальних медій, характеризується певним ступенем достовірності. І, щоб переконатися у

вірогідності повідомлення, фахівцям інформаційно-аналітичних служб треба застосовувати різноманітні підходи до аналізу інформації з метою виявлення маніпулятивної та недостовірної інформації.

.....

Ольга Василець, викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

«Віртуалізація комунікацій як чинник радикалізації протестних настроїв»

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства технологічні та біологічні загрози, унаочнені для нас пандемією COVID-19, дедалі більше переводять комунікацію між різними соціальними акторами у віртуальний простір. Він має свої особливості, які, з одного боку, можуть і повинні розглядатися як можливості для стабілізації та конструктивного розвитку соціальних відносин.

З іншого боку, треба помічати нові небезпеки онлайн-перемовин та презентацій з огляду на обмеженість інформації, яка надходить мережею та може бути перекрученою або втратити актуальність, значущість тощо. При цьому викривлення фактів необов'язково буває свідомим. Взаємодія може відбуватися між реальними особами, хоча існує і проблема ботів, тому перевірки із використанням і технічного, й правничого інструментарію щодо них, як і щодо маніпулювання за допомогою фейкових повідомлень, мають бути постійними.

Наскільки інформацію при спілкуванні онлайн можна перетворити на справжню комунікацію й вирішувати завдяки її оптимізації та вдосконаленню реальні проблеми? Якими можуть бути механізми солідаризації позицій у віртуальному просторі? Чи є прописані протоколи достатньою умовою для конструктивного обговорення? Що вирішує результативність контакту – попередня налаштованість, рівень освіти контактерів, спосіб набуття ними компетенцій, інституційна належність, культурна належність, психоемоційні складники у звичаєного

відреагування? Аналітико-синтетичний підхід до розгляду порушених вище питань є запорукою креативного вирішення важливих завдань нашого повсякдення як сьогодні, так і в майбутньому.

.....

Роман Горбик, старший науковий співробітник Університету Седертерн (Швеція)

«Майдан як гібридна агора: нові суспільні рухи та прокляття простору»

Одне з первинних значень слова «майдан» чи «мейдан» у перській, арабській та турецькій мовах, звідки воно прийшло в українську, – «вільний, відкритий, нічим не обмежений простір». Прискіпливий погляд на численні приклади суспільних рухів розкриває їхні відносини з простором як визначальні. Справді, суспільний рух завжди тяжіє до посідання простору та поширення в ньому. Якщо традиційні суспільні рухи виявляли себе передовсім у фізичному міському просторі – своєрідній агорі, то, як відзначає Лея Ліфрау, нинішні суспільні рухи дедалі частіше намагаються опанувати віртуальний простір нових альтернативних медій і соціальних мереж. Створюючи нові можливості та примножуючи старі на етапі мобілізації, ця віртуальність, однак, часто спричиняє проблеми на етапі протестної дії. Тому суспільні рухи на кшталт білоруського протесту 2020 року, періодичних виступів росіян чи нещодавніх протестів у Гонконгу постійно стикаються з проблемою захоплення й утримання фізичного простору, що часто відкидається як непотрібне або й шкідливе. Віртуальний простір може розглядатися як альтернатива, заміна фізичного простору, тоді як фізичний, невіртуальний простір стає своєрідним прокляттям таких рухів через невизначеність і проблемність їхнього ставлення до самого простору: немає чіткого бачення того, яким має бути його використання з боку суспільного руху. Українські Майдани, а надто Євромайдан 2013–2014 років, стали тут винятком завдяки своїй гібридності. Захоплення й утримання фізичного простору у вигляді табору доповнювалося мобілізацією та протестною дією у віртуальному просторі. Проводячи паралель із моделлю гібридної медіасистеми

Ендрю Чедвіка, згідно з якою в політичній комунікації нові медії доповнюють, а не заступають традиційні, можна виділити модель гібридного суспільного руху на основі гібридної агори, що поєднає фізичний простір протесту з віртуальним простором медійної агори чи майдану (вельми іронічно з огляду на те, що етимологічно й перське «майдан», і латинське «медіа» – протоіндоевропейські когнати). Це дає змогу концентрувати, а не розпорошувати зусилля й таким чином створює передумови для успіху цього гібридного суспільного руху.

.....

Руслана Демчук, доктор культурології, професор кафедри культурології Національного університету «Києво-Могилянська академія»

«Фейк як засіб гібридної війни»

Футурологічні сподівання мислителів на трансформацію людства в надлюдство (Ф. Ніцше та ін.), боголюдство (В. Соловйов та ін.) нині зазнали безумовного краху. Навпаки, сучасна людина в ментальному плані помітно регресує до фетальної стадії ембріона, коли виникає бажання поринути в «материнське лоно» (Е. Фромм) задля захисту від небезпек навколишнього світу. Цьому сприяє як ситуація самоізоляції за умов пандемії, що підсилює тривожність, так і перебування в «інформаційному пухирі», яке є реальністю інформаційного суспільства. Зазначена ситуація живить патерналізм, що неминуче призводить до поширення авторитаризму, як це нині спостерігається на політичній мапі світу. Авторитарні режими контролюють суспільство через ЗМІ, щоб тримати споживача інформації в потрібному владі тонусі. Зокрема телебачення як найпотужніший засіб комунікації об'єднує суспільство у спільному інформаційному просторі, підмінюючи реальний світ телесвітом. Потужним маніпулятором у царині масової свідомості виступає Росія, нинішній режим в якій є «відеократією», коли гегемонія у державному телерадіомовленні стає основою політичного панування завдяки контролю над медіахолдингами (Б. Джуда). За допомогою численних і продуманих піар-кампаній ліпиться привабливий образ «лідера нації», суспільству прищеплюється

телепопулізм. Зброєю інформаційної агресії є свідоме конструювання фейків, яке від 2014 року набуло в російській медіасистемі ознак серійного виробництва. Фейкові новини про Україну буквально заповнили телеекрани пересічних росіян. Розпочалося все з висвітлення подій Революції Гідності, на що виснажена кривавим протистоянням Україна навіть спромоглася реагувати. Зокрема українські журналістки Г. Говор та Н. Вагнер спробували розвінчувати медійні міфи одними з перших («Чи правда, що двох беркутівців спалили заживо за відмову ставати навколішки?», «Vgorode» від 23 березня 2014 року). Фейковий сюжет російського телебачення вийшов в ефір 20 лютого 2014 року, якраз тоді, коли від рук снайперів гинула Небесна Сотня. Проте хітовим став фейк про розп'ятого хлопчика, що відсилав до стражденницького архетипу Голгофи, демонізуючи українців, щоб їх убивали. Тож теле-Росія поки що перемагає теле-Україну в інформаційному просторі (Г. Почепцов), але будемо сподіватися, що наша перемога – лише питання часу.

.....

Василь Деревінський, доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури

«Видавнича діяльність Української Гельсінської спілки у контексті інформаційної війни під час Української революції 1988–1991 років»

Основною метою Української революції 1988–1991 років було відновлення політичної правосуб'єктності українського народу. Складність її реалізації полягала в тому, що сімдесятирічне правління в Україні радянської влади призвело до встановлення її тотального контролю над усіма сферами життя українського суспільства. Отож успішність двобою з режимом за свідомість українців багато в чому визначав успіх боротьби за незалежність багато в чому визначав двобій з режимом за свідомість українців. Зважаючи на колосальні репресивні ресурси радянського тоталітарного режиму та розгалужений пропагандистський апарат ідеологічної обробки населення, складником якого були

ЗМІ, шанси в діячів українського національного руху здолати його видавалися доволі примарними. Тому розпочалася робота з розхитування інформаційного вакууму шляхом створення позацензурних видань, які доносили до населення правду про стан речей у країні. Дієва неформальна преса з широким кореспондентським представництвом і мережею розповсюдження нелегальної друкованої продукції справляла істотний вплив і мала велику популярність. Пресова служба Української Гельсінської спілки, створена на базі редакції відомого журналу «Український вісник», отримала карт-бланш і ним скористалася. Досить швидкими темпами утворювалися нові видання УГС у різних регіонах України й поза її межами, використовувалися різні форми донесення об'єктивної інформації до читачів, слухачів, глядачів. Було записано аудіокасети, знято відеорепортажі, створено бібліотеки неформальної преси та позацензурних книжок. Тобто велася інформаційна війна за розум і серця українців. Порушувалися наболілі соціально-економічні та історико-культурні питання, вказувалися винуватці лиха й негараздів населення, обговорювалися способи додання проблемних ситуацій. Донесено до українців літопис розгортання боротьби за особисті й національні права. Завдяки поінформованості суспільства, пробудженню національної пам'яті, відновленню почуття самоіндентифікації та єдності здійснювалася підготовка до позитивного сприйняття українцями ідеї відродження незалежності своєї держави. Незважаючи на абсолютну перевагу радянського режиму щодо засобів поширення своїх ідеологем і фейків та створення численних проблем для організаційної й видавничої роботи, всупереч браку кадрів та технічної спроможності, УГС удалося вистояти, послідовно поширювати свої ідеї, сприяти активізації та радикалізації українського суспільства.

.....

Андріяна Дигдалович, виконувач обов'язків директора комунальної установи «Меморіальний музей Гідності у Львові»

«Революція на карантині, або Як висловити громадянську позицію, не підводячись із дивана»

2020 рік став новим викликом для суспільства. До жорсткого локдауну не всі були готові ні морально, ні фінансово, ні фізично. Умови життя й роботи змінилися, але потреба висловлювати громадянську позицію – ні. Та як донести свою думку до суспільства? На допомогу прийшли соціальні мережі й інтернет. Як альтернатива виникли інтернет-голосування, онлайн-конференції та лекції, онлайн-дискусії, різноманітні флешмоби, значного розвитку набули групи взаємодопомоги. Наслідком змін у соціальній поведінці під час карантину стали нові культурні форми. Наприклад, присутність онлайн рівносильна присутності на конференції. Виникають запитання, як не загубитися в інформаційному просторі та як донести важливість своєї позиції, зокрема й до органів виконавчої влади. За цей рік сталося чимало змін. Під час карантину відбулася переоцінка цінностей та орієнтирів, виникло розуміння дистанційної присутності. Соціальні мережі стали невід'ємною частиною щоденного життя. Слова «Якщо цього не було в інтернеті, то його не було в житті» нині відображають реальність. Та чи готове суспільство спостерігати за змінами онлайн без фізичної присутності й чи достатньо підписати електронну петицію, щоб сталися зміни в країні? Це запитання, на які шукатимемо відповіді разом.

.....

Сергій Єкельчик, доктор філософії, професор Університету Вікторії (Канада)

«Еволюція революційного медійного простору: інтернет у Помаранчевій революції та соціальні мережі у Революції Гідності»

Українські революції 2004–2005 та 2013–2014 років мали спільну просторову форму (Майдан у Києві й Майдани в регіонах), але форми залучення громадян до політичного

протесту зазнали помітної еволюції. Роль телебачення відчутно зменшилася, тоді як нові медії стали основним засобом політичної мобілізації. Рух «Україна без Кучми» початку 2000-х став першим проявом політичного протесту, в якому інтернет-видання відіграли важливу роль. Опозиційні партії також широко використовували такий засіб комунікації під час Помаранчевої революції, але це, по суті, не виходило за межі розуміння ролі газети революціонерами сто років тому. Натомість розвиток соціальних мереж у роки перед Революцією Гідності відкрив нову сторінку в історії українського національного руху, оскільки соціальні мережі показали себе не тільки як засіб мобілізації під політичний проєкт, а й як простір виникнення проєктів і віртуальної участі у суспільних рухах.

.....

Олеся Ісаюк, доктор філософії, молодший науковий співробітник Національного музею-меморіалу «Тюрма на Лонцького»

«Воскресають лиш там, де є могили? Відновлення та модерна трансформація історично усталених сюжетів у соціальних мережах як інструмент самовідновлення у стані колективної травми»

Революція Гідності серед інших своїх проявів та наслідків спровокувала появу в соціальній свідомості численних сюжетів і мемів, які прямо чи опосередковано апелювали до історичних подій. Деякі з них були просто описом реалій Майдану (на кшталт утворення сотень Самооборони) чи апеляціями до козацтва, проте з'явилися й створені в медіапросторі – на кшталт теми «Шевченко-майданівець». Подальший розвиток подій, насамперед початок війни на сході України, зумовив розвій цього жанру у вигляді алюзій, зокрема на козацтво, а в Західній Україні – на Українську повстанську армію, а також використання символіки, притаманної попереднім періодам боротьби за державність, у соціальних мережах. Основним середовищем формування й поширення такого роду сюжетів стали соціальні медії. Зважаючи на те, що паралельно розпочалися процеси усвідомлення та подолання тоталітарної

травми, а одним з об'єктів репресій тоталітарного радянського режиму була саме національна символіка як візуальне втілення альтернативних тоталітаризму сенсів, появу описаних вище мемів і сюжетів можна трактувати як вияв самовідновлення суспільства.

.....

Олександр Іщук, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу новітньої історії України Національного музею історії України

«Сучасні інформаційні війни навколо минулого (на прикладі висвітлення у різних державах діяльності ОУН та УПА)»

Історики в Україні, Польщі, Росії, Чехії, Словаччині та інших країнах по-різному висвітлюють діяльність ОУН та УПА й оцінюють її результати. Якщо в Україні ставлення населення до ОУН та УПА за останні роки змінилося на краще (адже створення нової української армії, волонтерство багато в чому нагадують процес створення УПА в 40-і роки), то в Польщі й Росії ставлення громадськості до ОУН та УПА є не таким позитивним. Більш того, висвітлення діяльності українського визвольного руху в цих країнах часто нагадує заздалегідь заплановані інформаційні акції (свого роду інформаційну війну) з метою нав'язати населенню переважно негативні стереотипи щодо цього руху. Треба сказати, що нерідко така діяльність істориків та журналістів-пропагандистів щедро фінансується. Таким чином, Україна мимоволі опиняється втягнутою в інформаційну війну, де поширюється як правдива, так і напівправдива, а інколи й цілковито неправдива інформація. Отож в Україні та в сусідніх із нею державах постійно точиться боротьба за вплив на населення між різними історичними школами, окремими істориками й державними історичними інституціями. Від її результатів багато в чому залежить майбутнє України як держави.

.....

Сергій Квіт, доктор філологічних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

«Хто пише історію? Національна пам'ять у контексті мережевих революцій і соціальних мереж»

На створення сучасного наративу української історії впливають власне національна пам'ять, актуалізована під час трьох новітніх українських революцій, науковий дискурс зі специфічними методологічними вимогами до текстів та широкий медіаконтекст. Зокрема так звані нові медії створюють спеціальні можливості для кожного, хто хотів би спробувати себе як інтерпретатора національної історії. Як можна поєднати ці різні дискурси, як вони узгоджуються між собою, які сучасні сенси продукують?

Наше головне питання може звучати й таким чином: наскільки сучасне написання української історії зумовлено фактологічним підходом і тим, якою мірою воно впливає із зіткнення ідеологічних доктрин? Або наскільки розуміння української історії спирається власне на історичну науку (історіографію) та має справу з політикою як такою, з тим, що ми можемо назвати «битвою за історію»?

Теперішню ситуацію в Україні включно зі зміцненням української політичної нації та активного громадянського суспільства спричинено вибухом трьох новітніх революцій: Революції на граніті 1990 року, Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2013–2014 років. Причому дві останні мали мережевий характер. Тобто вони відбувалися без централізованого керування, єдиного планування та задуму. Бурхливий розвиток соціальних мереж розпочався після появи мережі «Фейсбук» 2004 року. Це створило нові організаційні можливості для українського національно-визвольного руху під час Революції Гідності.

Відповідно для адекватного написання й розуміння української історії, а також для її широкого представлення важливим є витворення дискурсу національної пам'яті пострадянської, постколоніальної та посттоталітарної України на основі політики

повної відкритості всіх архівних джерел, а також уважного ставлення до живої національної пам'яті й пов'язаної з нею національної міфології.

Теоретична база для вивчення теперішньої війни дискурсів може ґрунтуватися на фактологічному позитивізмі, постмодерністській деконструкції владних наративів, теорії архетипів Карла-Густава Юнга, теорії соціального навчання Альберта Бандури, а також на концепції плідної герменевтичної розмови, сформульованої Гансом-Георгом Гадамером..

.....

Алла Киридон, доктор історичних наук, професор, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»

«Сучасні медії як засіб формування культури нового типу. Інтерактивність? Інтерпасивність? Відповідь на запити?»

Вагома роль інформації в сучасному постіндустріальному суспільстві підставово характеризує його як інформаційне. Історично синхронною інформаційному суспільству є відповідно культура сучасності, значною мірою сформована / конструйована саме завдяки розвитку сучасних медій. Медії, на думку Жана Бодріара, нав'язують соціальні й культурні моделі та виступають «примусовою соціалізацією» як системи соціального контролю.

На підставі обґрунтованої ще Г. Тардом безпосередньої залежності характеру передавання інформації від суспільного устрою (тип комунікації є визначальним чинником у розвитку суспільства) висновуємо: в умовах глобалізації формується новий тип культури, в якому локальні культури поступово втрачають свою специфіку. Під впливом медій відбувається процес трансформації суспільної думки, духовних змін, світоглядних установок тощо.

Упродовж тривалого часу засоби масової інформації називали четвертою владою, а інформацію – інструментом боротьби

та методом впливу на маси. Особливістю сучасної культури стало активне поширення всесвітньої мережі Інтернет, в якій відбувається переважно особистісна та інтерактивна комунікація великих груп користувачів. Деніс Мак-Квейл виокремлює інтернет як інститут особистої та громадської комунікації. «По суті, йдеться про нове інтегроване середовище, яке ввбрало в себе пошту, бібліотеку, періодичні видання, телебачення, радіо, телефон і навіть музей чи картинну галерею. Додаймо сюди ще віртуальний університет та електронну комерцію, щоб збагнути найголовніше: йдеться не просто про арифметичну суму старих ЗМІ. Ця сума створює принципово нове комунікаційне середовище», – вважає Борис Потятиник.

Медії перебувають у сфері певного комунікативного простору, зумовлені його специфікою та відображають його стан. Медії перетворилися з чинника виробництва й поширення інформації на форму організації масових інформаційно-комунікативних процесів, вони починають визначати спрямованість і характер соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві. Соціальне, по суті, стає «симуляцією» масмедій та інформаційних технологій, втрачає власну автономію, відбувається, за Жаном Бодріаром, деструкція соціального. Соціальність поглинається новою культурною логікою масмедій. Окрім цього, символи та симулякри як основні продукти постмодерністської парадигми є потужним засобом маніпуляції масами. Саме у формі симулякрів символічне й далі впливає на сучасні культурні процеси.

Через посередництво медійного контенту в суспільство транслюється найрізноманітніша інформація, репрезентуються ідеї, погляди тощо. Вплив на масового адресата, на думку В. Мар'янчика, реалізується за допомогою цілеспрямованого аксіологічного моделювання реальності у медіадискурсі, який фактично став головним творцем і транслятором норм та цінностей. Медіадискурс, з одного боку, реагує на естетичні, етичні, аксіологічні та інші зміни, а з іншого – продукує їх. Відбувається своєрідне медіаконструювання соціальної реальності.

.....

Євген Магда, кандидат політичних наук, доцент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

«Образ Майдану в російській пропаганді»

Помаранчева революція та Революція Гідності стали важливими подіями у суспільно-політичному житті України й налякали Кремль. Державна пропагандистська машина Росії прагне викривити їхню суть і применшити значення. Аналізуючи образ Майдану в російській пропаганді, варто звернути увагу на механізми його дискредитації задля інформаційної деформації з прицілом на споживача у країнах ЄС та США. Українські революції, що відбулися у ХХІ столітті, стали для російської пропаганди подразником, який активізував поширення дезінформації.

.....

Юрій Мацієвський, доктор політичних наук, професор кафедри політології та національної безпеки Національного університету «Острозька академія»

«Виклики створення нових понять у суспільних науках: випадок «постмодерних революцій»

Створення нових концептів може бути виправданим у разі відсутності адекватних відповідників у багажі суспільних наук. Пропозиція використовувати поняття «постмодерний тип революцій» для пояснення подій 2013–2014 років в Україні може не досягти своєї мети щонайменше з трьох причин. Перша – створення концептів без визначення їхніх сутнісних рис є прикладом проліферації понять, що викликає обґрунтовану критику. Ця спроба є подібною до спроб визначати проміжні форми демократичних чи авторитарних режимів, що спричинило появу низки «демократій із прикметниками». Формулювання «постмодерний» чи «новий тип революції» не визначає характерні риси цих революцій, а лише вказує, що вони інші. Навіть спроба окреслити ці відмінності без потрібних процедур (концептуалізації, операціоналізації та створення типології) може мати наслідком появу ще

одного порожнього концепту. Друга причина: інший виклик необґрунтованого створення концептів – перетворення їх на поняття для «внутрішнього вжитку». Цей шлях небезпечний тим, що може залишити українських учених у замкненому академічному просторі. Це шлях до внутрішньої маргіналізації, яка не сприятиме зміні дискурсу щодо української революції на Заході й на Сході. Третя причина: використання прикметника «постмодерний» в занадто широкому розумінні для визначення окремого типу революцій. Як і у випадку з постмодерним чи новим популізмом, кожен може додавати щось своє, що не сприятиме сутнісному розрізненню понять та явищ. Тим часом у суспільних науках існує усталений поділ революцій на соціальні й політичні. Перші – це великі революції, де зміна влади тягне за собою зміну політичного режиму, соціальної структури й суспільного ладу. Французька, російська чи китайська революції належать до цього типу. Натомість у політичних революціях зміна влади не має таких наслідків. Українська Революція Гідності є прикладом політичної революції, і це створює кращі можливості для вивчення українського випадку в порівняльних дослідженнях політичних революцій.

.....

Федір Медвідь, кандидат філософських наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом,

Анатолій Твердохліб, магістр права, аспірант кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом,

Максим Урбанський, магістр права, аспірант кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом

«Майдан у контексті світових протестних рухів кінця XX – початку XXI століття: питання інформаційної безпеки та медіапростору»

Протестні рухи сучасного світу незалежно від країни мають багато спільного та дедалі більше трансформуються у плані

посилення комплексного характеру. Породжені мирними «оксамитовими революціями» в країнах Центральної та Східної Європи наприкінці 80-х років XX століття, ці рухи набули форми «кольорових революцій» в Югославії та на пострадянському просторі – у Грузія, Україні, Молдові, Узбекистані й Киргизстані, також були спроби повстань у Вірменії та Білорусі. У наступному десятилітті протестний рух істотно поширився в США та країнах Європи – Великій Британії, Болгарії, Греції, Іспанії. 2011 рік приніс «Арабську весну» в такі країни, як Туніс, Алжир, Ліван, Йорданія, Єгипет, Лівія, Марокко, Бахрейн, Ємен та ін. Улітку 2013 року відбулися масштабні протестні акції в Бразилії та Туреччині. Усі ці рухи в різних країнах об'єднано такими спільними рисами, як горизонтальна неієрархічна структура, децентралізованість, відсутність явних лідерів, значна дистанція між протестними рухами й інституціоналізованими складниками громадянського суспільства (профспілками, неурядовими організаціями) та політичними партіями. Більшості протестних рухів притаманний переважно мирний характер, ціннісна сфера (права людини та громад) має перевагу над соціальною та політичною, а насильство застосовується лише у відповідь на репресивні дії влади. Ці ознаки виразно виявилися в Революції Гідності. Інформаційна безпека України як важливий складник національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади щодо гарантій інформаційної безпеки особи, соціальних груп і суспільства загалом і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного й інтелектуального потенціалу країни. Інформаційна безпека України як один із різновидів національної безпеки є важливою функцією держави й передбачає: законодавче формування державної інформаційної політики; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримання розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки й техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення та впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної

інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав до національних інформаційних ресурсів України; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України. Для формування збалансованої державної політики та ефективного використання медіапростору потрібне здійснення комплексу заходів щодо захисту національних інтересів в інформаційній сфері, створення розвиненого й захищеного інформаційного середовища, компонентами якого є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для реалізації їх. У зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванню суспільних цінностей та національної ідентичності, недостатніми є обсяги вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем у галузі державного управління, фінансової та банківської сфер, енергетики, транспорту, внутрішніх і міжнародних комунікацій. З огляду на це для створення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачено гарантування інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

.....

Кирило Мелекєсцев, кандидат історичних наук, старший викладач Донецького національного університету імені Василя Стуса

«Постправда як загроза історичній пам'яті та перспектива для історичної політики»

Оксфордський словник визначає *post-truth* як явища, що «позначають обставини, за яких об'єктивні факти менше впливають на формування громадської думки, аніж заклики до емоцій та особистої віри». Хоча на перший погляд просто запропоновано по-новому назвати методи впливу, в сучасному

контексті пропагандистська діяльність справді отримує нові характеристики. Інформатизація разом із глобалізацією, високою мобільністю та зростанням міжкультурних контактів вплинули на споживання новин. Більшість подій на планеті, на відміну від минулих століть, стають загальновідомими. Інтернет-ЗМІ здебільшого безкоштовні для споживачів, функціонують у різних країнах, на протигагу тим часам, коли вибір газет і журналів обмежувався територіальними чи фінансовими бар'єрами, а телебачення було під контролем держави або лояльного до неї великого капіталу. Проте водночас такий наплив інформації зробив події в світі «менш важливими» для споживачів, адже для них фізично можливо або ігнорувати інформацію, або споживати її у максимально скороченому вигляді. В останньому разі, щоб зупинити перенасичення вторинною інформацією, споживач ЗМІ намагається читати лише невеличкі повідомлення чи навіть лише заголовки новин, щоб «загалом бути в курсі» щодо інформації про події в країні та світі. Цим намагаються скористатися не тільки власне ЗМІ (через «майстерність заголовку», *clickbait*, що привертає увагу глядача до статті й відповідно до реклами), а й політичні діячі. Вони розраховують на схильність читача до споживання коротких чітких повідомлень, причому таких, що відрізняються від традиційного «репертуару» політика. На прикладах Болсонару, Трампа та Зеленського ми бачимо, як «нестандартні» політичні кампанії, налаштовані на харизму та загравання з аудиторією, перемагають традиційних політиків. Водночас політики в епоху постправди намагаються використовувати історичну пам'ять як ідеологічну основу для своєї влади. Їхні «екскурси» в історію можуть суперечити фактам – важливіші ємність, упевненість та відповідність картині світу споживача (*confirmation bias*). А в пересічного споживача немає часу перевіряти факти. Через це історична правда стоїть перед великою загрозою не лише від політиків-зловмисників, а й від самого домінаційного способу споживання інформації.

.....

Юрій Олійник, кандидат політичних наук, експерт
Недержавного аналітичного центру «Українські студії
стратегічних досліджень»

«Електронні засоби спостереження та комунікацій як інструмент контролю суспільства»

Новітні засоби комунікацій спершу стали важливим елементом революцій (згадаймо зокрема роль соціальних мереж «Твітер» під час «Арабської весни» та «Фейсбук» під час Революції Гідності), що допомагав оперативню мобілізувати протестувальників. Цей засіб актуальний і нині (про це свідчить діяльність телеграм-каналів під час антивладних виступів у Білорусі). Однак авторитарні режими відрізняються своїми реакціями. Тепер це не лише загроза блокування окремих ресурсів чи доступу до мережі в регіоні, а й використання дезінформації, спрямованої на розчарування в опозиційних політиках та конфлікти через малозначущі приводи, на атомізацію суспільства. Опозиціонерам приписують дикі з погляду суспільного консенсусу твердження, які подають нібито від імені їхніх прихильників, а насправді ботів чи підставних осіб. Характерний приклад – діяльність пропаганди РФ, яка дискредитує будь-яку альтернативу чинній владі. Водночас протестні настрої в сусідніх країнах Москва використовує для посилення хаотизації, що спрощуватиме дії для задоволення інтересів Росії. Робота з пошуковими системами набуває тонких, малопомітних нюансів (зокрема замість блокування сайтів чи цілих сегментів мережі використовують фільтр за конкретними словосполученнями, наприклад браузері, встановлені за замовчуванням на смартфонах китайського виробництва «Хіаомі», мають функцію відстеження та цензурування висловів на зразок «Вільний Тибет», «Хай живе незалежність Тайваню», «рух за демократію», загалом понад 400 слів і термінів). У середньостроковій перспективі загрозою залишається посилення електронного контролю за поведінкою людей (система «соціального кредиту», що реалізується в КНР, система «перевиховання» уйгурів). небезпечним в авторитарних державах стає перехід до системи *Cashless*, що лімітує використання готівки – збільшуються можливості обмежити опозиціонерам доступ до засобів підтримання життєдіяльності при достатньому контролі владою банківської системи країни.

Оксана Полулях, аспірант Національного університету
«Києво-Могилянська академія», фактчекер проєкту
«StopFake.org»

«Еволюція образу Революції Гідності в російських медіях: наративи та фейки»

Зовнішнє управління, повалення законної влади, розпад країни, твердження «Україна – держава, яка не відбулася», екстремізм / націоналізм, утиски російської мови в Україні – це неповний список наративів російської пропаганди навколо теми протестних акцій в Україні в 2013–2014 роках. Хоча більшість наративів російської пропаганди щодо Євромайдану залишаються сталими, проте залежно від військово-політичної ситуації в період із 2013 до 2021 року ті чи інші теми виходять на перший план. Із початком протестів в Україні задля демотивації учасників їх російська пропаганда приділяла велику увагу дискредитації європейських цінностей – в гіперболізованому негативному світлі висвітлювала прайд-паради, ювенальну юстицію, економічні проблеми в ЄС. Поряд із цим відбувалася кампанія з дискредитації самого Євромайдану – учасники протестів зображувалися маргіналами або радикалами-націоналістами; протести – зрежисованими «держдепівськими кураторами». Наратив про повалення законної влади / держпереворот, який стався в результаті зовнішнього управління, породив купу фейків: про те, що Віктор Янукович до останнього намагався виконати положення Угоди про врегулювання кризи в Україні; про грузинських снайперів, які нібито брали участь у протестах на боці прихильників Євромайдану; про «розстрільну команду Майдану» під керівництвом Парубія; про Майдан як проплачений протест тощо. Аналіз російських медій, проведений Інститутом масової інформації у квітні 2021 року, показує, що наративи поки що не змінюють свого змісту, однак поглиблюються та доповнюються новими меседжами залежно від інформаційних приводів. Таким чином протести в Білорусі, поштовхом до яких стали сфальсифіковані результати президентських виборів 2020 року, реактуалізували тему Євромайдану в пропагандистських медіях. В активний період білоруських протестів у російських ЗМІ Революція Гідності зображалася як деструктивна подія, що призвела лише до розрухи й економічного занепаду,

громадянської війни та політичної дестабілізації. Поряд із цим з'явилися фейки, які підтримували наратив «зовнішнього управління», – про те, що білоруських опозиціонерів готують в Україні, український Майдан – це репетиція Майдану в Білорусі, а західні куратори через Україну намагаються дестабілізувати Білорусь і скинути законну владу тощо.

Тетяна Привалко, кандидат історичних наук, головний спеціаліст сектору обліку та збереження усних джерел Українського інституту національної пам'яті

«Соціальні медіаресурси в усноісторичних джерелах із вивчення історії Революції Гідності»

В Українському інституті національної пам'яті наявні понад 1200 записів усних розповідей учасників та очевидців масових протестних акцій листопада 2013-го – лютого 2014 року. Ці записи зібрано в Києві та в різних областях України, а також від вимушених переселенців із тимчасово окупованих територій. Авторами розповідей виступили й активні учасники Майдану, й ті, хто в різний спосіб виявляв підтримку протестувальникам, не беручи безпосередньої участі у протестах. В усних історіях є описи, за якими можна визначити роль соціальних мереж як головного новинного ресурсу під час Революції Гідності. Влада, намагаючись придушити протест, здійснювала тиск на традиційні ЗМІ, не приділяючи великої уваги соціальним мережам. А ці мережі, виступаючи альтернативою щодо знаходження оперативної та неупередженої інформації, набули широкої популярності.

Соціальні медіаресурси також стали основним комунікаційним засобом для учасників протесту. За допомогою їх провадилися мобілізація протестувальників, координація щодо забезпечення всім потрібним для підтримки Майдану (житлом, продуктами, одягом, транспортом, медикаментами, дровами, наметами тощо). Через соціальні мережі здійснювалися контакти з українською діаспорою та закордонною демократичною спільнотою, яка відгукнулася на заклик підтримати Євромайдан. Донесення правдивої інформації про протест до закордонних

ЗМІ, політиків та впливових діячів західного світу стало можливим зокрема через комунікації в соціальних мережах. Така інформаційна робота протидіяла поширенню фейків, організованих російською владою, та забезпечила сприйняття Заходом Майдану й нової української влади як легітимних. Соціальні мережі стали чи не найпершим інструментом меморіалізації подій Революції Гідності. Було створено окремі сторінки, групи, де поширювалися дописи, світлина, відеоматеріали про Майдан та Небесну Сотню. На кожну річницю до важливих дат (30 листопада, 1 та 11 грудня, 16 й 19 січня, 18–20 лютого) з'являються публікації зі спогадами, рефлексіями та повідомленнями про меморіальні заходи. Соціальні мережі стали важливим майданчиком проговорення досвіду, пережитого під час Революції Гідності.

.....

Яна Примаченко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії Національної академії наук України

«Хвороби» національної свідомості: протистояння історичних наративів у період активної фази Революції Гідності»

До початку Революції Гідності Україна вже була полем протистояння двох історичних наративів – постколоніального українського та неоімперського російського, що перебували в перманентній конфронтації. Під час Євромайдану в межах цих наративів відбувалося активне поширення історичних фейків, а конфронтація сягнула свого піка.

Апогеем російського пропагандистського наративу щодо «великої вітчизняної війни» став «парад» українських військовополонених, організований так званими ополченнями 24 серпня 2014 року в Донецьку. Цей захід у найдрібніших деталях наслідував «парад» німецьких військовополонених 17 липня 1944 року в Москві.

Як і коли сформулювалися ці наративи? Якою була відповідь активістів Євромайдану на агресивну інформаційну кампанію Кремля? Як «хвороби» національної свідомості оприявнили історичні фейки? І яка перспектива в наративних воєн?

Чому саме Євромайдан став кульмінацією протистояння цих наративів та якою є роль соціальних мереж у поширенні історичних фейків? Відповіді на ці та інші запитання буде представлено в межах заявленої теми.

.....

Вікторія Романюк, кандидат наук із культурології, заступник директора Могиланської школи журналістики Національного університету «Києво-Могиланська академія»

«Демократичні цінності та національна безпека: законодавчі проблеми подолання загроз дезінформації»

Дезінформація як зумисне творення неправдивої, недостовірної інформації, що має на меті ввести в оману, дезорієнтувати аудиторії, завдати персональних, політичних або фінансових збитків, стала одним з основних інструментів агресії Росії, яка у 2014 році розпочала потужні інформаційні атаки. Країна-агресор добре пристосувалася до сучасних інформаційних процесів і створила масштабну систему міжнародної дезінформації та пропаганди. Водночас війна на сході продемонструвала неготовність України до таких викликів і серйозні хиби в системі законодавчого забезпечення інформаційного простору.

Ключовою цінністю з моменту набуття Україною незалежності проголошувалася свобода слова як основа для існування демократичного суспільства. Норми, зафіксовані в Конституції України та в інших законах, гарантували захист від будь-яких проявів цензури та утисків свободи слова й неупередженість, що було потужним викликом у радянські часи. Але всупереч тому, що питання інформаційної безпеки зазначено серед основних напрямів державної інформаційної політики, окремого закону, який регламентував би сферу інформаційної безпеки та акцентував увагу на загрозах дезінформації, розроблено не було. Поширеними термінами в більшості з цих документів є «інформація», «масова інформація», «мовлення», «телерадіомовлення», «аудіовізуальна інформація» тощо. Терміни «дезінформація», «пропаганда», «місінформація», «медіаманіпуляція», «кібербезпека», «правдива інформація»,

«недостовірні інформація», «фейк» не використовувалися. Практично нерегульованими були онлайн-сфера та діяльність онлайн-медій і соціальних мереж. Інформаційна агресія сусідніх країн також не розглядалася як актуальна загроза. Проте регулювання можливих порушень в інформаційній сфері точково прописувалося в окремих статтях та положеннях різних законодавчих документів.

Починаючи з 2014 року внаслідок російської окупації частини території України – Автономної Республіки Крим та військової агресії на сході країни українське законодавство у сфері інформації було істотно доповнено й оновлено, що пов'язано з новими геополітичними викликами та скеровано на протидію гібридним інформаційним загрозам і захист інформаційного простору.

У період російської агресії першорядним стало переосмислення багатьох явищ та процесів – аналізу джерел і витоків пропаганди, негативної ролі радянського минулого та комуністичної ідеології у формуванні національної ідентичності, мовної політики України та перегляду законодавства щодо інформаційної безпеки. Чільним було усвідомлення того, що домінування мови країни-агресора посилює загрози цілісності країни.

Нормативним способом реагування на агресію з боку Російської Федерації є Доктрина інформаційної безпеки, яка набула чинності 25 лютого 2017 року.

Створення цієї доктрини стало справжнім випробуванням для її авторів. Україна вперше стикнулася з викликами гібридних загроз. Гібридизація інформаційного простору виявилася небезпечною тому, що категорії національної безпеки застосовуються лише щодо завчасно описаних загроз. Тобто все, що не заборонено, – дозволено, а в контексті системи демократії плюралізм думок є вищою цінністю, ніж національна безпека. Із 2014 року в Україні склалася ситуація, коли новітні технології та використання інформаційного простору з погляду гібридизації засобів впливу на іноземну державу полягали у використанні всіх можливих засобів, за які українським законодавством не передбачено покарання.

Тобто Росія у своїх агресивних цілях використовувала все, що законодавчо не можна було визначити як загрозу національній безпеці. Таким чином, Україна опинилася затисненою у правових нормах демократичної держави.

2019 року на широке обговорення було винесено два нові важливі законопроекти – законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення національної інформаційної безпеки та права на доступ до достовірної інформації», який отримав умовну назву «ініціатива щодо дезінформації», та проект Закону «Про медіа».

Зазначені законопроекти відразу викликали критику журналістів, юристів, медіавласників, правозахисників, міжнародних організацій тощо. Це продемонструвало новий вимір проблеми подолання викликів дезінформації в суспільстві.

Причини несприйняття суспільством змін законодавства у сфері інформації такі:

- недовіра до влади та державних інституцій. Будь-які законодавчі ініціативи, що потенційно можуть містити ризики певних обмежень (навіть в умовах воєнних загроз), сприймаються суспільством негативно через слабку довіру до владних структур;
 - недосконала комунікація влади щодо законодавчих ініціатив;
 - наявність зацікавлених сторін, які посилюють недовіру до оновленого законодавства (олігархічні медіа, російський вплив тощо). Проблемою України залишається те, що ЗМІ на медіаринку переважно належать олігархам;
 - відсутність відповідальності в суспільстві, особливо щодо поширення неправдивої інформації та фейків.
-

Юрій Сиротюк, директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»

«Новітні Революція Гідності vs віртуальний Євромайдан. Роль і місце інформаційних технологій»

Попри впровадження нових засобів комунікації та обміну інформацією, основна суть сучасних революцій залишається незмінною. Новітні медії – лише додатковий інструмент, який модифікує форми, але не змінює основних принципів революційної боротьби, що практикуються з кінця XVIII століття. Усупереч ряду прогностичних моделей, революція не може проходити виключно в мережі без мобілізації великих мас активного населення. І далі відіграє істотну роль психологічний чинник групової солідарності при безпосередньому контакті активістів. Використання електронних майданчиків дає змогу пришвидшити розгортання інформаційних процесів, зокрема розширити територіальне охоплення їх (не лише у столиці, а й у віддалених від неї регіонах). Однак ефективне використання цих майданчиків неможливе без освоєння алгоритму класичних революцій та їхніх основоположних механізмів. Обов'язкові елементи успішного революційного процесу – ідеї, організаційно-кадрове наповнення й політична боротьба. Це мають бути ідеї, які знайдуть відгук у суспільстві, що незадоволене нинішнім станом речей і прагне змін (важливі конкретні образи, що хочемо змінити або чого досягти), та організація, яка систематизує кадровий резерв активістів. Під час Революції Гідності цим організатором виступала парламентська опозиція. Велася врешті перманентна й систематична опозиційна робота з пропаганди та залучення широких мас на підтримку революції. Незважаючи на використання новітніх форм, революційні події в Україні взимку 2013–2014 років були спробою завершити класичну національну революцію, обірвану сто років тому. Її метою залишається утвердження державності, здобуття повновладдя українською нацією на своїй землі, справедливий розподіл власності, захист українських цінностей, загалом збереження й закріплення української ідентичності всередині країни, забезпечення суб'єктності на міжнародній арені, подолання наслідків окупації та зміцнення України як геополітичного гравця на євразійському просторі. Українці 2013 року вийшли

на Майдан передусім не за євроінтеграцію, а на захист власної гідності. Саме традиційна форма самоорганізації, відома ще з козацьких часів, відіграла ключову роль у перемозі Майдану в Києві та по всій Україні.

.....

Наталія Стеблина, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри журналістики та соціальних комунікацій Донецького національного університету імені Василя Стуса

«Незалежні медії, цифровий форум та антипрезидентські протести в Україні та Білорусі (комп'ютерний аналіз політичних новин)»

Цифровий форум є принципово важливим для сучасних протестних акцій. Важливу роль у забезпеченні функціонування цього форуму відіграють незалежні мережеві медії, завдяки яким опозиційні політики, активісти, експерти можуть долучатися до дискусій, ставати помітними, генеруючи меседжі в нових умовах. Проте самої лише наявності цього форуму, так само як і незалежних медій та опозиційних лідерів, недостатньо для успіху протесту. Тому для сучасної науки важливо зрозуміти, за якими показниками можна вимірювати ефективність цифрового форуму та участі політичних акторів у ньому. В яких випадках цифровий суспільний діалог є повнішим і рівноправним? Для цього було здійснено компаративний аналіз активності незалежних онлайн-медій України та Білорусі («Українська правда» й «Наша Ніва») у формуванні цифрового форуму. Зафіксовано, що низка показників, принципово важливих для його ефективності, на останньому сайті нижча. Білоруські опозиційні політики не були настільки помітними на цьому форумі й не мали традиції взаємодії із суспільством упродовж тривалого часу. Через те вони не завжди здатні формувати політичні меседжі, які привертали б увагу великої аудиторії. Використавши комп'ютерний аналіз політичних новин на зазначених сайтах, ми порівняли дані за 2005–2020 роки та показники до й під час Євромайдану в Україні та білоруських протестів. З'ясувалося, що присутність політичних акторів на українському цифровому форумі була вищою, аніж у білоруській ситуації (середні показники в рік протесту

та за чотири роки до нього – 0,97 і 0,69 відповідно). В Україні збалансованість політичної комунікації була кращою, аніж у Білорусі (0,79 і 0,42), а отже, опозиційні актори були майже настільки ж конкурентоспроможними «в цифрі», як і президент країни. Так само більшими були емоційність та негативізм в українських політичних новинах. Ці дані дають підстави висунути гіпотезу про те, що ефективність цифрового форуму й уміння політичних акторів створювати меседжі в цих умовах є принципово важливим супроводом політичного протесту.

.....

Наталія Фесенюк, заступник директора з науково-методичної роботи комунальної установи «Меморіальний музей Гідності у Львові»

«Соціальні мережі – ключовий інструмент створення Майдану»

Підтримка Майдану від початку не була цілком безпечною справою, зокрема через побиття студентів під стелою на майдані Незалежності. Дії влади не підлягали логічному поясненню. Збентежені кияни одержали повідомлення про те, що їх зареєстровано як учасників протестів. У центрі столиці України почалися репресії, незаконні затримання будь-кого, навіть працівників метро, які видавалися підозрілими тільки через те, що пересувалися в районі станції «Хрещатик». Були й заяви Микола Азарова про те, що одяг людей обнюхуватимуть із метою визначити, чи не тхне димом, що свідчило б про перебування на барикадах. На Майдані людей закликали бути обережними, вимикати телефони, щоб убезпечити себе від найгіршого. І для багатьох соціальні мережі стали найнадійнішим і миттєвим способом дізнатися правдиву інформацію на Майдані та скоординувати дії. Мало не єдиним правдивим джерелом інформації були відеоматеріали, викладені очевидцями та учасниками подій у соціальній мережі. Довіра до правдивості новин телеканалів знизилася. Поїхати та побачити все на власні очі хотілося багатьом. Але як скоординуватися на Майдані, що одного разу рекордно збільшився до двох мільйонів осіб? Хтось залишав номери контактних телефонів та заклики на зразок «Записуйся до

лав Самооборони» на стінах будинків довкола Майдану, хтось засновував для координації дій спільноту, учасники якої підтримували зв'язок через соціальні мережі. Очевидно, вони стали чи не єдиним джерелом передавання інформації в той час. Із великою ймовірністю можна припустити, що консолідація України стала можливою завдяки соціальним мережам.

Ілона Хмельова, доктор філософії за спеціальністю «Міжнародне право», координатор проекту «Україна в Європі: парламентський вимір» міжнародної благодійної організації «Фонд Східна Європа»

«Цифрова нерівність як виклик для новітніх протестних рухів і загроза для демократії»

Принцип рівності, проголошений у численних міжнародно-правових документах, став однією із засад сучасного демократичного світу. Водночас дискримінаційні практики в різних сферах суспільного життя все ще досить поширено в багатьох державах. Зокрема, глобальним викликом є цифрова нерівність. Традиційно вважалося, що цю проблему пов'язано лише з доступом до технологій та інтернету, але авторитарні режими знайшли нові інструменти для поглиблення цифрового розколу. Цифрова нерівність посилюється ще й за допомогою запровадження нових правових заборон, обмеження доступу до соціальних мереж або онлайн-ресурсів та створення інформаційних фейків, які стають елементами державної політики. Прикладом таких підходів є намагання Російської Федерації використати цифрову нерівність для уникнення відповідальності за власні протиправні дії, зокрема за агресію проти України та окупацію Криму й частини Донецької та Луганської областей, а також для викривлення історії та створення власної реальності, яка не має нічого спільного з правдою чи справедливістю. Окрім того, Росія використовує цей інструмент для нівелювання правди й неправди про Революцію Гідності. Цифрова нерівність значно ускладнює самоорганізацію в межах протестних рухів – відсутність доступу до сучасних засобів комунікації не лише створює перешкоди для координації між активістами та для розвитку громадянського суспільства, а й спрощує авторитарним режимам поширення фейків, що робить їхню пропаганду успішною та дієвою. Таким

чином, поки міжнародне співтовариство шукає способи для подолання цифрового розриву та вкладає мільярди доларів у відповідні проєкти, окремі держави роблять усе можливе, щоб посилити цифрову нерівність, яка стає міцним фундаментом для диктатури. Саме тому цифрова нерівність є не лише чинником стримування соціального та економічного розвитку людства, а й загрозою для демократії. Тому причини цифрового розколу потребують серйозного осмислення, особливо в контексті намагань авторитарних держав використати це явище на свою користь. Водночас міжнародне право як універсальний регулятор міжнародних відносин має запропонувати нові підходи до подолання цифрової нерівності.

.....

Тетяна Швидченко, кандидат історичних наук, наукова співробітниця відділу науково-дослідної роботи Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності

«Століття інформаційної боротьби з російським агресором: досвід українських революцій від 1917 року до новітнього часу»

Національно-визвольна революція початку XX століття стала точкою відліку для творення нової української державності. Саме завдяки революційним процесам того часу Україна відновила незалежність у 1991 році. Революція Гідності також стала точкою відліку нового етапу розвитку країни. Ці дві значущі точки української історії поєднує спільна мета – вихід України із зони впливу Росії. Як сто років тому, так і на початку XXI століття російська збройна агресія загрожує суверенітету й цілісності української держави. Найважливішу роль у цьому протистоянні відіграє інформаційна війна за свідомість українських громадян. Із появою інтернету та соціальних мереж обшир впливу на масові аудиторії значно зріс, інструменти агітації та пропаганди стали набагато різноманітнішими. Проте основні принципи роботи з людською психікою залишилися такими ж, як і раніше. Тому порівняльний аналіз дії медійних технологій під час двох основоположних для українського державотворення революцій дає змогу продуктивно

переосмислити події минулого й інтегрувати висновки у контекст сучасності.

Ольга Юркова, аспірантка кафедри видавничої справи та редагування Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

«Соціальні медії як канал для поширення зловмисних чуток»

Під час подій Революції Гідності 2014 року в соціальних мережах, зокрема в мережі «Фейсбук», активно поширювалися панічні чулки. Їх постили в мережі, оскільки повідомлення надходили від людей, яким дописувачі довіряли, або від лідерів думок, які мали авторитет серед протестувальників. У цих повідомлень були спільні риси: висока емоційність, панічність та переконливість унаслідок того, що джерело інформації сприймалося реципієнтом як надійне. Серед сюжетів чуток були такі: «Планується жорстокий розгін протестів, у лікарнях готують травматологічні відділення», «На Майдані вбивають людей та утилізують тіла», «На вулиці виїдуть танки» й т. ін. Правдивість цих повідомлень неможливо було довести, оскільки посилення давалися на власні джерела. Згодом інформація не підтверджувалася. Варто зазначити, що подібні повідомлення поширювалися також під час протестів 2020 року в Білорусі. Зокрема, схожі чулки ходили у групах діаспори, учасники якої не жили у країні, а отже, не одержували інформацію з перших рук, та серед жителів регіонів Білорусі. Подібність таких випадків у різних державах дає змогу припустити, що зловмисні чулки свідомо запускає в інформаційний простір влада з метою залякати й дезорієнтувати реципієнтів, викликати відчуття безсилля, щоб люди перестали бачити різницю між фейками та правдою. Особлива небезпека таких впливів полягає в тому, що їх чинять через канали неформальної комунікації, до яких існує більша довіра, ніж до формальних джерел, таких як медії або чільники громадських рухів. Можна припустити, що швидкість поширення подібних чуток є індикатором емоційної напруженості у відповідній суспільній групі, потреби у певній інформації, дефіциту цієї інформації, а також браку довіри до формальних її джерел. Для ефективної протидії згаданим чуткам важливо навчати людей перевіряти інформацію та

покладатися на докази, а не на віру. З огляду на це видається важливою не лише просвітницька, а й психологічна робота, покликана навчити людей опановувати емоції та тверезо сприймати інформацію.

.....

Marta Dyczok, Professor, Western University, London, Ontario, Canada

“What’s Changed? Media and Mobilization”

Any events of the Maidan were livestreamed and shared through social media. This led to the narrative that social media fueled the protests. There’s even a myth that a FaceBook post by journalist Mustafa Nayem triggered the revolution. But what role did social media actually play in mobilizing people to take to the streets? Most technological advancements have an impact on media, political communication, and society more broadly. However, it is important to explore the nature of those changes and ask whether they fundamentally alter behaviour or rather change the pace and scope of the flow of information.

.....

Gajjar-Fleming Alisha, Graduate student, Bachelor of Arts Hons., and pursuing a Master’s degree in Ukrainian studies, University of Victoria, Canada

“What do dead children say: an investigation of Russia’s use of dead children as anti-Ukrainian narrative”

The death of children has frequently been weaponized by Russian media against Ukraine during the ongoing war in the Donbas. However, this practice originated many years ago and is generally used to legitimize Russian actions to both Russian and international audiences. The deaths of children in the Donbas made their way onto Russian partisan news channels in both 2015 and 2021. The two particular stories I discuss in this paper are instructive to study in comparison with one another. This paper discusses these stories and places them in the larger context of Russian-generated fake

news that garners attention by attempting to pique the audience's sense of morality. For this paper, I will be drawing upon the work of StopFake both for debunking these two stories and for providing the raw material necessary for tracking the changes in Russian fake news trends. In the first section of the paper, I compare the two case studies and the specific ways that StopFake had to adjust its practices in order to debunk each of these items. In the second part of the paper, I categorize the tactical changes Russian media undertook in order to make these stories more believable. Finally, I discuss the new and specific problems this pivoting has created, highlighting the ways in which those attempting to contend with fake news have had to adjust their own tactics, and what more still needs to be done in order to counter this threat to factual, independent journalism. This analysis attempts to find a way forward from this (evolving) problem and to understand precisely what we are talking about when we talk about fake news and its effects on the information war against Ukraine.

.....

Stefan Jonsson, Professor, Linköping University, Sweden

“Many Meanings of Maidan: The dialectics of social media and aesthetic expressivity in the production of solidarity in Ukraine’s Revolution 2013–2014”

In the absence of representation by established political parties and organizations, people assembled on Kyiv’s Maidan in late 2013 and into the spring of 2014 invented and discovered ways to present themselves in various repertoires of imagination. Political will and desire often expressed itself through aesthetic figuration and fantasy. Artistic expressions served as circuits of communication and signposts to the future, powering the protests, enabling its participants to present themselves as an emergent political force, thereby making manifest a people in the process of realizing themselves as a subject of history. This paper will discuss how aesthetic works can still render the revolution’s present moment and the meaning it held for its participants. I address such questions with a particular focus on interactions between social media and aesthetic expressivity. How did such interactions between art and social media enable the political emergence of the

protest movement and how did it contribute to the increase and intensification of solidarity that characterizes such movements? Specifically, I argue that social media – of different kinds – were instrumental in amplifying and reinforcing the impact of Maidan art in its efforts to offer multiform presentations of the multiform agency of the people. I will also discuss how this momentum of plurality and universality was gradually diminished as the conflict escalated into international and geopolitical dimensions and the revolutionary people were increasingly rendered in uniform and nationalist expression and imagery. Cases discussed are the social media dissemination that lay behind the public impact of the poster production by StraikPlakat, the cinema of civil protest of Babylon 13, the Facebook postings by artist Matvii Vaisberg, and the iconography surrounding the idea of the Nebesna sotnia (the Heavenly Hundred).

.....

Galyna Kutsovska, PhD student/doctoral candidate, Uppsala University, Sweden

“Memory and representation of the Maidan: relations between aesthetics and revolution”

This project studies memory and memorialization process of the Maidan revolution in a broader context. It investigates how the Maidan was preserved through art and cultural presentations, and what it teaches us about relations between aesthetics and revolution. Additionally, this project considers how memory is preserved and reconstructed through media, and how media and digital technologies are used in museums and commemoration practices. Memorialization is about reconstruction and representation of different versions of events. The Revolution of Dignity served as a platform for artworks, but memorialization reconstructs their meanings and uses them for specific purposes, while artworks, in turn, reflect independently, which in result shapes memory and identity. The process of memorialization and creation of the memorial, monument, and museum are the actual elements of the revolution. Media and memory are intertwined and inseparable. Media has an ability to democratize history and memory of the past and creates a certain digital democracy, which

is so needed when it comes to memorialization of mass protests and revolutions. Furthermore, in the present era of globalization and modern technologies, it is almost impossible to understand the past without a media version of it. Digital media can be used to enhance traditional forms of museum representations, such as artifacts and photographs, which later will become an integral role in construction and strengthening of the historical narrative and consciousness in the community. Used in various forms, such as multimedia content, history documentary, photography, radio and Internet, media becomes the main sources for recording, building, archiving and disseminating public and private histories. Museums utilize digital installations and virtual media in their work and exhibitions in order to create a digital interaction between the museum and the audience to communicate their exhibitions.

.....

Per Ståhlberg, Associate Professor, Södertörn University, Uppsala University, Sweden

“The Management of Meaning in Turbulent Times”

“Revolution” is a very strong word for conceptualizing a political event. Although it had a prominent place in early 20th century political discourse, the term revolution was usually used rather sparsely in national histories and reserved for very particular and radically restructuring events that entirely transformed societies; events that were loaded with visualizations, myths and iconography. Many nation-states around the world make meaning to the birth of their nations in terms of revolutions. It is striking that Ukraine is attributed with three revolutions in the last three decades, the last being “The Revolution of Dignity”. This presentation will take its departure in the concept of revolution as it appears in narratives of Euromaidan during the turbulent times of recent years. However, not all information flows in a narrative form. The narrative is usually understood as a technique for producing coherence; it offers meaningful connections between events, individuals, places, and contexts. Management of meaning in narrative form. Management of meaning in narrative forms is usually associated with traditional, relatively stable mass media forms (print, film, radio, television). But the Euromaidan events took place in a plural media landscape

of many technologies, platforms, and agents of information management. Signs and images were circulating as fragments or incomplete narrative elements that could be re-embedded and assembled in many ways. Furthermore, the distinction between social reality and the representation of that reality was increasingly blurred. Thus, the Euromaidan events were thoroughly mediatized. How, then, could one make sense of “the revolution”?

КОМЕНТАТОРИ

Ірина Білоцерковська, видавництво «Білка», м. Київ, Україна

Інна Вановська, кандидат історичних наук, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Володимир Головка, кандидат історичних наук, Інститут історії України НАНУ, м. Київ, Україна

Тетяна Григоренко, Черкаський обласний краєзнавчий музей, м. Черкаси, Україна

Руслана Демчук, доктор культурології, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна

Наталія Дзюбенко-Мейс, письменниця, публіцист, м. Київ, Україна

Алла Киридон, доктор історичних наук, Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», м. Київ, Україна

Тетяна Ковтунович, Український інститут національної пам'яті, м. Київ, Україна

Вікторія Колеснікова, кандидат історичних наук, Національний музей Революції Гідності, м. Київ, Україна

Наталія Кривда, доктор філософських наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Станіслав Кульчицький, доктор історичних наук, Інститут історії України НАНУ, м. Київ, Україна

Євген Магда, кандидат політичних наук, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Федір Медвідь, кандидат філософських наук, Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ, Україна

Марина Мірзаєва, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАНУ, м. Київ, Україна

Олександр Музичко, доктор історичних наук, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Віталій Нахманович, Музей історії міста Києва, м. Київ, Україна

Іван Патриляк, доктор історичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Аліна Понипалюк, кандидат історичних наук, Національний музей історії України, м. Київ, Україна

Ігор Пошивайло, кандидат історичних наук, Національний музей Революції Гідності, м. Київ, Україна

Катерина Романова, кандидат історичних наук, Національний музей Революції Гідності, м. Київ, Україна

Євгеній Сафар'янс, кандидат історичних наук, Національний музей Революції Гідності, м. Київ, Україна

Анастасія Сокирко, кандидат історичних наук, Національний музей Революції Гідності, м. Київ, Україна

Анатолій Твердохліб, Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ, Україна

Олег Турій, кандидат історичних наук, Український католицький університет, м. Київ, Україна

Максим Урбанський, Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ, Україна

Наталія Фесенюк, Меморіальний музей Гідності,
м. Львів, Україна

Євген Хан, кандидат історичних наук, Військовий інститут
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Євгеній Шатілов, Національний військово-історичний музей
України, м. Київ, Україна

Сергій Янішевський, кандидат історичних наук,
Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, Україна

Ярина Ясиневич, Міжнародний форум Центральної та Східної
Європи «Via Carpatia», м. Київ, Україна